

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ชุมชนบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น Guidelines of Development Responsible Tourism in Ban Sawathi Community Khon Kaen Province.

วนิดา อ่อนละมัย

วิทยาลัยการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ขอนแก่น

Wanida Onlamai

College of Tourism and Hospitality, Sripatum University, Khonkaen

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ การท่องเที่ยวโดยชุมชน และสถานการณ์ปัจจุบันการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น ทั้งนี้ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ชุมชนบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ชุมชนบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น สามารถบูรณาการแนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ และใช้หลักการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้ามาปรับใช้ โดยสามารถนำเสนอตามองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ด้าน ดังนี้ 1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุที่มีในท้องถิ่นซึ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม แต่ละกิจกรรมท่องเที่ยวมีมาตรการ/วิธีการลดมลพิษและปริมาณขยะ เช่น การใช้ย่ำม ถูผ้า ปั่นโต ขวด/กระติกน้ำแบบเติมใหม่ได้ มีการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวประหยัดการใช้พลังงาน เช่น น้ำ ไฟฟ้า กิจกรรมท่องเที่ยวมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และกิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน 2. ด้านองค์กรชุมชน ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยใช้ระบบสังคมที่เข้าใจกัน และชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวชุมชนสู่ความยั่งยืนและมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง 3. ด้านการจัดการ จะต้องให้ความสำคัญกับ กฎและกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบโดยเฉพาะ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ซึ่งการจัดการจะแบ่งออกเป็น การจัดการสำหรับนักท่องเที่ยว และสำหรับชุมชน 4. ด้านการเรียนรู้ มีข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัยแสดง และชี้แจงให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ พันธุ์ และสืบทอดประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน มีการจัดทำคู่มือสำหรับนักท่องเที่ยวในทุกกิจกรรมท่องเที่ยว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, บ้านสาวะถี

Abstract

This article aims to study concepts and theories related to responsible tourism, Community based Tourism Current situation of tourism of Ban Sawatthi Khon Kaen to propose Guidelines of Development Responsible Tourism in Ban Sawatthi Community. Study results Able to integrate responsible tourism concepts and theories And apply the principles of tourism management by community to adapt Which can be presented according to tourism components by communities in 4 aspects as follows 1. Natural and cultural resources Tourism activities use products made from locally available materials that do not damage the environment. Each tourism activity has measures / methods to reduce pollution and the amount of waste, such as the use of receptacles, bags, tiffin towels, bottles / thermos which can be refilled. There is a campaign to save tourists using energy such as water, electricity. Tourism activities are consistent with the way of life and the environment of the community. And tourism activities provide an opportunity for tourists to exchange, learn and experience the culture and way of life of the community. 2. Community organizations Give importance to the participation process of the people in the community And have a fair and thorough distribution of income. 3. Management Give importance to Rules and regulations for environmental management Culture and Tourism There are organizations or mechanisms in place to manage responsible tourism in particular. And 4. Learning There are safety regulations, display and explain to tourists. Allowing tourists to participate in conservation activities, rehabilitation and inheritance of traditions and culture of the community. There is a guide for tourists in all tourism activities.

Keywords: Responsible Tourism, Community based Tourism, Sawatthi Community

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของหลายประเทศ แต่ทว่าหลายปีที่ผ่านมา พบว่า ภาคการท่องเที่ยวทั่วโลกมีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภาวะโลกร้อน เนื่องจากสภาพภูมิอากาศเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดความน่าสนใจ และดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว หากสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง อาจมีผลต่อการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติต่างๆ ซึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อ การดำเนินธุรกิจท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวอาจตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวหรือยกเลิกการเดินทาง ก็เป็นไปได้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและการท่องเที่ยวจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวไม่ได้เป็นเพียงอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเท่านั้น แต่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภาวะโลกร้อนด้วยเช่นกัน

สำหรับประเทศไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2552) ได้นำเสนอแนวคิด 7 Greens เป็นแนวคิดการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายธรรมชาติ และสร้างความยั่งยืนให้กับทรัพยากรทางการท่องเที่ยว โดยเน้นสร้างความรู้ ความเข้าใจและความตระหนักต่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และนำไปสู่การปฏิบัติทั้งของธุรกิจการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว ชุมชน ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งหมดเพื่อลดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพราะทุกกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวที่ต้องใช้ยานยนต์และน้ำมันจะส่งผลกระทบต่อปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกค่อนข้างมาก ซึ่งส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด 7 Greens คือ “กิจกรรมสีเขียว (Green Activity)” ที่เน้นการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มอบหมายหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับทรัพยากรการท่องเที่ยว และ ชุมชนสีเขียว (Green Community) ที่ต้องรู้เท่าทันและตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและอัตลักษณ์ชุมชนโดยไม่มีการแต่งเติมหรือเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อความยั่งยืนทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวสีเขียว (Green Attraction) ในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้นานเท่านาน สอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันรูปแบบหนึ่งที่ทรงพลังให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่าของสังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้ถูกให้ความสำคัญมากขึ้น นั่นก็คือ การท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ (Responsible Tourism – RT) เป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ทำให้สถานที่นั้นๆ มีความน่าอยู่ทั้งต่อเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน โดยเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อคนรุ่นต่อไปไว้ให้ได้มากที่สุด

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืนในศตวรรษที่ 21 คือ ผลักดันและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสร้างความมั่นใจว่าภาคการท่องเที่ยวไทยสามารถเติบโตได้อย่างเข้มแข็ง โดยมุ่งให้ความสำคัญกับความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อให้ไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยอดคนนิยมอย่างยั่งยืน นักท่องเที่ยวสามารถให้ความร่วมมือได้ด้วยการปรับเปลี่ยนรูปแบบและพฤติกรรมให้เป็นผู้เยี่ยมเยือนที่ดี มีจิตสำนึกในการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ คำนึงถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งหมดที่ไม่สร้างความเสียหายให้กับแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อมที่ไปเยือน ซึ่งไม่ได้มีแค่ทรัพยากรทางธรรมชาติ แต่รวมไปถึงประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจชีวิตความเป็นอยู่ และรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของโลก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อชุมชนบ้านสวาทะถิ จังหวัดขอนแก่น

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ

1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ

การท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ (Responsible Tourism – RT) เป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ทำให้สถานที่นั้นๆ มีความน่าอยู่ทั้งต่อเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน โดยเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อคนรุ่นต่อไปไว้ให้ได้มากที่สุด เพราะถ้าหากนักท่องเที่ยววางแผนการเดินทางโดยไม่ได้นึกถึงความรับผิดชอบต่อ ก็จะส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวที่ได้ไปเยือน รูปแบบการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตค่อนข้างมาก มีความหลากหลายและเฉพาะเจาะจงมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงจริยธรรม การท่องเที่ยวสีเขียว เป็นต้น ซึ่งในขณะที่สภาวะโลกร้อนที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทำให้การท่องเที่ยวรูปแบบ

หนึ่งที่ทรงคุณค่าให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงคุณค่าของสังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้ถูกให้ความสำคัญมากขึ้น (สมาคมไทยท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ, 2559)

โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย นิยามการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ ว่าหมายถึง “การท่องเที่ยวที่สร้างผลกระทบน้อยที่สุด เคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม อนุรักษ์และสืบทอดประเพณี วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ ควบคู่กับการสร้างประสบการณ์และความเพลิดเพลินให้กับนักท่องเที่ยว และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจแก่คนในท้องถิ่น” และกำหนด 8 แนวทางการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ ได้แก่ 1) ลดผลกระทบทางลบ ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม 2) ยกระดับวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น 3) ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 4) สร้างประสบการณ์ที่เพลิดเพลินให้กับนักท่องเที่ยวโดยเชื่อมต่อกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น 5) ส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจทั้งที่เป็นบุคคลและกลุ่ม 6) รับผิดชอบต่อความมั่นคงและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว 7) สร้างแหล่งท่องเที่ยวให้น่าอยู่และน่าเที่ยว และ 8) พัฒนาและปลูกจิตสำนึกการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบร่วมกันทุกภาคส่วน

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนในหลากหลายรูปแบบ โดยรูปแบบการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับทรัพยากรการที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ มาใช้เป็นต้นทุนหรือใช้เป็นปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เป็นต้นทุนที่สามารถจับต้องได้และไม่สามารถจับต้องได้ นำมาต่อยอดพัฒนากลายเป็นผลิตภัณฑ์และบริการทางการท่องเที่ยว และในส่วนของการกระบวนการส่งมอบกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นคนในชุมชนจะเป็นผู้กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเอง และในการจัดการองค์กรชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา พร้อมไปกับการบริหารจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างทั่วถึง ในขณะเดียวกันการพัฒนาศักยภาพของคนภายในชุมชนจะเน้นให้เกิดความยั่งยืน และเกิดประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นมากที่สุด โดยต้องคำนึงถึงผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ

2.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีอยู่ 4 ด้าน กล่าวคือ 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2) องค์กรชุมชน 3) การจัดการ 4) การเรียนรู้ ได้แก่

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. ด้านองค์กรชุมชน

ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย และชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3. ด้านการจัดการ

มีกฎและกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว องค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมรวมถึงมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4. ด้านการเรียนรู้

ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน และต้องสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น

3.1 ลักษณะพื้นที่ของชุมชนบ้านสาวะถี จ.ขอนแก่น

ชุมชนบ้านสาวะถีมีความเป็นมายาวนานกว่า 1,000 ปี แต่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ยังไม่ถูกรวบรวมอย่างจริงจัง โดยเบื้องต้นมีการเรียบเรียงเอาไว้เป็น 2 ยุค คือ ยุคก่อนบ้านสาวะถีและยุคสร้างบ้านแปลงเมืองสาวะถี โดยยุคก่อนบ้านสาวะถี บริเวณเมืองโนนอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากวัดไชยศรี 400 เมตร ซึ่งกรมศิลปากรเรียกบริเวณนี้ว่า “แหล่งโบราณคดีบ้านสาวะถี” แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ของชุมชนบ้านสาวะถีในอดีตมีผู้อาศัยอยู่ มีอารยธรรมสืบต่อกันมาหลายรุ่น จากร่องรอยอารยธรรมของทวารวดี ประเพณเครื่องปั้นดินเผาและใบเสมาที่ถูกค้นพบในบริเวณนั้น และนอกจากนี้ยังมีร่องรอยของขอมโบราณ และล้านช้างอีกด้วย ต่อมายุคสร้างบ้านแปลงเมืองสาวะถียังไม่พบหลักฐานที่บันทึกเป็นเอกสารไว้ มีแต่เรื่องเล่าที่เล่าต่อ ๆ กันมา และมีการคาดการณ์ว่าชุมชนสาวะถีนี้มีอายุไม่ต่ำกว่า 250 ปี โดยวิเคราะห์จากช่วงเวลาการตั้งบ้านเมืองและวัดโพธิ์ชัยในพื้นที่

3.2 กิจกรรมทางการท่องเที่ยว

จุดเด่นทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านสาวะถีสิ่งแรก คือ “ฮูปแต้ม” ที่วัดไชยศรี เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน โดยเนื้อเรื่องมาจากวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัย หรือ สินไซ ซึ่งเป็นวรรณกรรมของกลุ่มแม่น้ำโขงที่มีความโดดเด่นและเป็นที่สนใจจากคนทั่วประเทศ คนในชุมชนจึงได้นำฮูปแต้มมาพัฒนาและออกแบบเพื่อทำเป็นศิลปะการแสดงที่หลากหลาย ดังนี้ 1. กิจกรรมการแสดงหมอลำหุ่นสินไซน้อยร้อยปี โดยเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านสาวะถี ที่นำเรื่องของสินไซไปแสดงเป็นหมอลำ โดยเอาหุ่นที่ประดิษฐ์จากกระต๊อข้าวเหนียวมาร่ายรำประกอบการแสดง 2. กิจกรรมการแสดงหนังประโมทัยหรือหนังบักต้อ โดยเด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านสาวะถีพิทยาสรรพ์ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ศิลปะการแสดงท้องถิ่นและช่วยกันสืบสานศิลปะการแสดงพื้นบ้านต่อไป

นอกจากนี้ชุมชนบ้านสาวะถีมี “วัดไชยศรี” เป็นจุดศูนย์รวมของชุมชนที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น กิจกรรมด้านศาสนา กิจกรรมด้านประเพณีตามฮีต 12 หรือ ประเพณี 12 เดือน นอกจากนี้ความเป็นมาของชุมชนยังเป็นชุมชนโบราณสมัยทวารวดี จึงมีสถานที่ที่สำคัญอย่างหลากหลายและได้ถูกพัฒนาเป็นเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ประกอบด้วย 1. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แหล่งพระเจ้าหรือดอนปู่ตาชุมชน 2. กิจกรรมท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน ที่เก็บรวบรวมของเก่าของชุมชนไว้ 3. กิจกรรมท่องเที่ยวโนนแคววัฒนธรรมโนนเมืองเก่าหรือเมืองโบราณที่มีเนินตรงกลางและมีคูน้ำล้อมรอบ นอกจากนี้ในบริเวณโนนเมืองยังมีการขุดพบใบเสมาและถ้วยชามวัตถุโบราณเป็นจำนวนมาก และ 4. กิจกรรมการท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมวัดไชยศรี มีสิมหรือโบสถ์โบราณอายุกว่า 100 ปี ที่ปรากฏฮูปแต้มเป็นจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง

สินไซเอาไว้โดยรอบ 5. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยองค์กรวิสาหกิจชุมชน และทำให้ “อุปแต้ม” ที่เป็นอัตลักษณ์และมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชนให้เป็นที่รู้จักผ่านผลิตภัณฑ์และการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งหากรวมของดีประจำชุมชน แหล่งท่องเที่ยว สินค้าชุมชน การแสดงชุมชน และมรดกทางภูมิปัญญาประจำชุมชน มาจัดเป็น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน และทำการพัฒนาแบรนด์ ผลิตภัณฑ์ชุมชน และการเผยแพร่สื่อกระแสหลักให้ดียิ่งขึ้น ก็จะสามารถสร้างความแข็งแกร่งและความเป็นมืออาชีพให้กับชุมชน แล้วสามารถเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวในชุมชนได้ โดยคนในชุมชนบ้านสาวะถีมีความรัก สามัคคี ร่วมมือกันและมีความเป็นจิตอาสาในการทำงาน มีการประสานสามัคคีกันในรูปแบบของบ้าน วัด โรงเรียน มองประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก และสร้างพลังบวกให้กับชุมชน โดยรูปแบบการทำงานจะมีการปรึกษาและรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกคน เพื่อให้ได้ข้อสรุปและร่วมมือกันทำอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

4. แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อชุมชน

แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อชุมชน บ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น จะใช้แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อชุมชน แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาปรับใช้นำเสนอผ่านองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

4.1 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

กิจกรรมทางการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ต้องให้ความสำคัญกับฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน นำวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นมาปรับใช้ในการทำกิจกรรม โดยคำนึงถึงเรื่องของการจัดการข้อมูลและเผยแพร่มรดกทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว เน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมขอชุมชน รวมถึงมีกฎระเบียบด้านวัฒนธรรม และให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวรับทราบเพื่อปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด โดยมีแนวทางปฏิบัติการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อชุมชน ดังนี้

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากวัสดุที่มีในท้องถิ่นซึ่งไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
2. แต่ละกิจกรรมท่องเที่ยวมีมาตรการ/วิธีการลดมลพิษและปริมาณขยะ เช่น การใช้ย៉ามถุงผ้า ปิ่นโต ขวด/กระติกน้ำแบบเดิมใหม่ได้ เป็นต้น
3. มีการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวประหยัดการใช้พลังงาน เช่น น้ำ ไฟฟ้า เป็นต้น
4. กิจกรรมท่องเที่ยวมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
5. กิจกรรมท่องเที่ยวเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน
6. กิจกรรมท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ สัมผัสประสบการณ์ตรงจากชุมชนหรือเจ้าของโฮมสเตย์
7. กิจกรรมท่องเที่ยวต้องจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ของสภาพพื้นที่ชุมชน
8. เอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ทำกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว
9. ใช้ยานพาหนะท้องถิ่นของชุมชนในการเดินทางตามเส้นทางท่องเที่ยวชุมชน

10. จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และเคารพต่อวัฒนธรรมชุมชนที่ได้ไปเยือน

4.2 ด้านองค์กรชุมชน

กิจกรรมทางการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อองค์กรชุมชน ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยใช้ระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย และชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวชุมชนสู่ความยั่งยืนและมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง โดยมีแนวทางดังนี้

1. ทำงานในระบบกลุ่มท่องเที่ยวซึ่งมีคณะกรรมการเข้ามาบริหารจัดการ
2. มีการแบ่งหน้าที่และกระจายบทบาทการทำงาน
3. มีกฎ กติกา ร่วมกันเพื่อคัดเลือกสมาชิกเข้ากลุ่มท่องเที่ยว
4. กลุ่มจัดสรรรายได้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
5. สมาชิกมีรายได้ภายใต้การจัดการโดยการหมุนเวียนการให้บริการท่องเที่ยว
6. เปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนได้จำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว
7. ส่งเสริมการจ้างแรงงานในชุมชนในโซ่อุปทานการท่องเที่ยว
8. เปิดโอกาสให้สมาชิกที่ด้อยโอกาสในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ เยาวชน เป็นต้น

มีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์อย่างเหมาะสม

9. มีการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน บรรจุการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อไว้ในแผนงาน โครงการ พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว

10. มีวิธีการส่งเสริมหรือสร้างแรงจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มเข้าร่วมกับกลุ่มท่องเที่ยว

4.3 ด้านการจัดการ

ด้านการจัดการกิจกรรมทางการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ กฎและกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม และต้องมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งการจัดการจะแบ่งออกเป็นจัดการสำหรับนักท่องเที่ยว และสำหรับชุมชน โดยมีแนวทางดังนี้

4.3.1 สำหรับชุมชน ใช้หลักการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาบริหารจัดการร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์

1. มีแผนการดำเนินงานการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อชุมชนที่ชัดเจนในเรื่องของกระบวนการจัดการองค์กรหรือกลไกในการทำงาน การกระจายผลประโยชน์ และกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่เป็นธรรม

2. มีกระบวนการคัดเลือกนักสื่อความหมายให้มีคุณสมบัติพื้นฐานเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน และต้องมีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ รวมทั้งความรู้ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับหลักการทฤษฎีทางการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ

3. มีการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมุดเยี่ยม

แบบสอบถาม หรือแบบสอบถามออนไลน์โดยการสแกนคิวอาร์โค้ด

4. มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ในพื้นที่ท่องเที่ยว กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจนในพื้นที่เปราะบาง

5. มีการฝึกอบรมด้านสุขอนามัยและการให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยว แก่คณะทำงานด้านการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ และคนในชุมชน

6. สร้างการรับรู้ให้กับชุมชนท้องถิ่นถึงคุณค่าของทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรม ท้องถิ่น ที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

4.3.2 สำหรับนักท่องเที่ยว

1. มีกระบวนการสร้างการรับรู้ด้านคุณค่าของทรัพยากรทางธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และพฤติกรรมการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบให้กับนักท่องเที่ยว

2. มีกระบวนการสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวก่อนการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ

3. ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามมาตรการ/วิธีการลดมลพิษและปริมาณขยะในแต่ละกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การใช้ย่ำม ถูงผ้า ปิ่นโต ขวด/กระติกน้ำแบบเติมใหม่ได้ เป็นต้น

4. มีคู่มือข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ

5. บรรจุกิจกรรมการณรงค์ให้นักท่องเที่ยวประหยัดการใช้พลังงาน เช่น น้ำ ไฟฟ้า เป็นต้น ลงในรายการนำเที่ยว

4.4 ด้านการเรียนรู้

การจัดการด้านการเรียนรู้ผ่านการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ จะต้องให้ความสำคัญกับรูปแบบลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน และสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางดังนี้

1. มีข้อควรปฏิบัติเกี่ยวกับความปลอดภัยและชี้แจงให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ

2. ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมอนุรักษ์ พืชน้ำ และสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

3. มีการจัดทำคู่มือสำหรับนักท่องเที่ยวในทุกกิจกรรมท่องเที่ยว

4. มีการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมด้วยภาษาที่หลากหลาย

5. ฝึกอบรมนักสื่อความหมายท้องถิ่นเพื่อช่วยปกป้องทรัพยากรทางธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต

6. จัดทำคู่มือ Do and Don't สำหรับนักท่องเที่ยว

7. ส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยว low carbon เช่น ใช้จักรยาน เดินแทนการใช้รถยนต์ ใช้พลังงานจากแสงอาทิตย์ทดแทน ไม่ติดเครื่องยนต์ทิ้งไว้ เป็นต้น

8. ใช้กิจกรรม 3 R คือ Reuse (นำมาใช้ใหม่) Reduce (การลด) Recycle (นำกลับมาใช้

ซ้ำอีก) เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

9. สอดแทรกความรู้เรื่องการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อในกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้ ความเข้าใจ และท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ

10. ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม 3 R และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าว

บทสรุป

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ ชุมชนบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น ควรให้ความสำคัญในเรื่องของการนำวัฒนธรรมเก่าแก่มาปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งจากแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีอยู่ ประกอบการนำหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาสานวิธีเป็นแนวทางในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ผ่านองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 ด้าน คือ 1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม 2. ด้านองค์กรชุมชน 3. ด้านการจัดการ และ 4. ด้านการเรียนรู้ ซึ่งในแต่ละด้านมีแนวทางปฏิบัติสำหรับทั้งชุมชนและสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชัดเจน โดยมุ่งเน้นไปที่หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ นั่นก็คือ การทำให้สถานที่นั้นๆ มีความน่าอยู่ทั้งต่อเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน โดยเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด และรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อคนรุ่นต่อไปไว้ให้ได้มากที่สุด เคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม อนุรักษ์และสืบทอดประเพณี วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ ควบคู่กับการสร้างประสบการณ์และความเพลิดเพลินให้กับนักท่องเที่ยว และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจแก่คนในท้องถิ่น หากชุมชนมีความรู้และความเข้าใจหัวใจหลักสำคัญนี้ก็จะนำไปซึ่งการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนบ้านสาวะถี จังหวัดขอนแก่น สืบไป

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2552). *จากพลังงานถึงคุณภาพ: แนวปฏิบัติสู่การท่องเที่ยวสีเขียวที่ยั่งยืน คู่มือผู้ประกอบการ-นักท่องเที่ยว เพื่อความเข้าใจภาวะโลกร้อน*. กองส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2562). *Responsible Tourism จุดประกายการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อ*. สืบจาก <http://tatacademy.com/th/news/295>.
- ปรัชญากรณัฏไชยคช. (2559). *ความหมายการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อ*. สมาคมไทยท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อ. สืบจาก <http://haroldgoodwin.info/responsible-tourism/>.
- พจนาน สอนศรี. (2546). *คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- สินธุ์ สโรบล และคณะ. (2545). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่ : โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน.

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส). (2561). กิจกรรมการท่องเที่ยวบ้านสาวะถี. สืบจาก <http://www.artculture4health.com/contents/view/1145>.
- World Tourism Organization. (2014). Community Based Tourism. Retrieved December 1, 2014, from http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/.
- Yang, W. (2010) "The Development of Tourism in the Low Carbon Economy," International Business Research, 3(4): 212 – 215.

ผู้เขียน

นางสาววนิดา อ่อนละมัย

วิทยาลัยการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ขอนแก่น
182/12 หมู่ 4 ถนนศรีจันทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000
e-mail : wanida.on@spu.ac.th .